

Encyklopedia Solidarności

<https://encysol.pl/es/encyklopedia/hasla-rzeczowe/22738,Region-Poludniowo-Wschodni-NSZZ-Solidarnosc.html>
2021-05-07, 02:57

Region Południowo-Wschodni NSZZ „Solidarność”

Region Południowo-Wschodni NSZZ „Solidarność”. Protesty na terenie woj. przemyskiego rozpoczęły się VIII i trwały do końca IX 1980. 28 VIII jako pierwsze przerwały pracę załogi PKS w Przemyślu i Jarosławiu. W protestach wzięli udział m.in. pracownicy Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Komunalnego w Przemyślu, Huty Szkła Jarosław, Kopalni Siarki Basznia, Spółdzielni Transportu Wiejskiego w Lubaczowie, Spółdzielni Kółek Rolniczych w Lubaczowie oraz Zakładu Wyrobów Galanteryjnych w Lubaczowie. SB odnotowała protesty w ponad 40 zakładach woj.; protestujący wysunęli żądania socjalno-bytowe i polityczne.

5 IX 1980 powstał pierwszy [Komitet Założycielski](#) NSZZ w woj. przemyskim w Państwowym Ośrodku Maszynowym w Birczy (przew. Czesław Kijanka). We IX tworzone grupy inicjatywne w wielu zakładach. 3 X w Przemyślu powołano Tymczasową Międzyzakładową Komisję Koordynacyjną (przew. Władysław Mazur), która zrzeszała 7 zakładów. Jej działalność ustała po tygodniu. W Jarosławiu 29 IX powołano MKZ, 2 X przew. wybrano Kazimierza Ziobrę z Huty Szkła. 7 X z inicjatywy Wita Siwca utworzono Komitet Założycielski NSZZ woj. przemyskiego, który używał nieformalnie nazwy MKZ Przemyśl (przew. Cz. Kijanka, wiceprzew. K. Ziobro, Andrzej Kucharski i Eugeniusz Opacki). Pocz. akces do niego zgłosiło 25 zakładów. 27 X przy wsparciu MKZ Przemyśl powstał Tymczasowy Międzyzakładowy Komitet Założycielski w Lubaczowie z przew. Henrykiem Baranowskim.

4 XI 1980 MKZ Jarosław wystąpił ze struktur Komitetu Założycielskiego NSZZ Regionu. Związkowcy z Jarosławia obawiali się dominacji Przemyśla we władzach Regionu, przez to opowiadali się za utworzeniem struktur obejmujących dawne duże woj. rzeszowskie. Związkowcy z Przemyśla

opowiadali się za Regionem w granicach woj. przemyskiego. Zakładowe struktury „S” w woj. przemyskim skupiały się wokół 2 silnych ośrodków międzyzakładowych: przemysko-lubaczowskiego i jarosławsko-przeworskiego. Poparcia dla tworzenia „S” udzielał miejscowy Kościół katolicki i bp przemyski ks. Ignacy Tokarczuk.

W I 1981 „S” na terenie woj. brała udział w protestach na rzecz wolnych sobót i poparcia strajkujących chłopów w Ustrzykach Dolnych i Rzeszowie. Na wezwanie „S”, w zw. z kryzysem bydgoskim, 27 III 1981 w 4-godzinny strajku ostrzegawczym wzięło udział ok. 15 tys. osób z 115 zakładów. Na czas akcji protestacyjnej Komitet Założycielski zmienił nazwę na MKS i obrał Zakłady Płyt Pilśniowych w Przemyślu na swoją siedzibę. W zakładzie zgromadzono większą ilość żywności, zainstalowano kuchnię polową, zgromadzono koce i śpiwory; zorganizowano też służbę porządkową.

W poł. 1981 w „S” w woj. zrzeszonych było ok. 74 tys. członków, z tego w MKZ Przemyśl 42 tys. osób, MKZ Jarosław 32 tys. MKZ w Przemyślu wydawał pisma „Serwis Informacyjny” i „Odnowa”.

„S” w Przemyślu i Jarosławiu powołały 2 oddzielnie działające komisje wyborcze. Przew. przemyskiej został Stanisław Żółkiewicz, a jarosławskiej sędzia Anna Sierpińska. Z powodu nieprzeprowadzenia wspólnych wyborów regionalne I WZD musiano przekładać. 10 VII 1981 obydwie komisje połączyły się, przew. został S. Żółkiewicz, a z-cą A. Sierpińska. Powołano 2 okręgi wyborcze: jarosławsko-przeworski i przemysko-lubaczowski. Wybrano 148 delegatów (85 z Przemyśl-Lubaczów i 63 Jarosław-Przeworsk).

17 VII 1981 w auli I LO w Przemyślu odbyła się I tura I WZD, na które przybyło 148 delegatów. W pierwszym głosowaniu zaakceptowano propozycję utworzenia Regionu w granicach woj. przemyskiego, lecz cała delegacja jarosławska głosowała przeciw. Wobec nieprzyjęcia propozycji K. Ziobry, aby połowę miejsc w ZR przeznaczyć dla przedstawicieli Jarosławia, większość delegatów jarosławskich opuściła salę. Podczas II tury zjazdu 24 VII, bez udziału delegatów z Jarosławia,

wyłoniono ZR Południowo-Wschodniego (przew. Cz. Kijanka, wiceprzew. H. Baranowski i Wojciech Kłyż, sekretarz Krystyna Osińska, skarbnik Zygmunt Pyś, rzecznik prasowy Adam Szostkiewicz, kierownik Biura Interwencji Krzysztof Prokop). Podczas III i IV tury delegaci omawiali kwestie programowe i bieżącej działalności. Delegacja Regionu Południowo-Wschodniego (4 osoby Przemysł-Lubaczów i 3 osoby Jarosław-Przeworsk) uczestniczyła w I KZD. Cz. Kijanka był członkiem KKP i KK., S. Żółkiewicz członkiem Krajowej Komisji Wyborczej. 29 VIII 1981 oficjalnie jarosławska Międzyzakładowa Komisja Związkowa została przyjęta do Regionu Rzeszowskiego.

We IX 1981 w ramach przygotowań na wypadek rozwiązania siłowego, wybrano z konta ZR Południowo-Wschodniego 2 mln złotych, które ukryto w kurii w Przemysłu. Ponadto wyznaczono zapasowe kierownictwo; przew. Cz. Kijankę miał zastąpić S. Żółkiewicz. Prezydium Międzyzakładowej Komisji Związkowej w Jarosławiu na sekretnym spotkaniu z 12 /13 XII 1981 w klasztorze oo. Bernardynów powołało tajny zarząd (przew. K. Ziobro miał zastąpić Wacław Zeman). Przygotowywano strajk powszechny w jarosławskich zakładach. Gromadzono koce i żywność.

Po wprowadzeniu stanu wojennego w woj. przemyskim łącznie internowano 83 osoby, w tym przew. Cz. Kijankę; przew. K. Ziobro ukrywał się przez kilka mies. Od 13 do 30 XII przeprowadzono 290 rozmów i uzyskano 224 oświadczenia o lojalności. Do współpracy z SB pozyskano 52 osoby.

12/13 XII funkcjonariusze MO i SB włamali się do siedziby ZR Południowo-Wschodniego w Przemysłu, zajęto związkową drukarnię. Rankiem do budynku przybyli niektórzy członkowie ZR. Milicjanci wynieśli z siedziby związku wiele dokumentów i sprzętu, ale pomieszczenia przeszukali dość pobieżnie i część rzeczy pozostawili na miejscu. S. Żółkiewicz starał się pozostawione dokumenty ukryć. Nieco późn. do budynku ZR dotarł wiceprzew. W. Kłyż i przejął kierowanie dalszymi działaniami.

13 XII po południu kilku członków ZR, w tym W. Kłyż, spotkało się w kotłowni Przemyskiej Spółdzielni Mieszkaniowej. ZR

przekształcił się w RKS i przeszedł do konspiracji. Zredagowano ulotkę, w której wezwano do strajku generalnego (z wyjątkiem służby zdrowia, zakładów przemysłu spożywczego oraz zakładów dostarczających prąd, ciepło, wodę i gaz). W przypadku wprowadzenia przez władze militaryzacji zakładów polecono stosować bierny opór. Apelowano o zachowanie spokoju i rozwagi oraz unikanie prowokacji. Ulotka została rozkolportowana nast. dnia.

13 XII rozpoczęły się akcje strajkowe w Hucie Szkła i PKS w Jarosławiu. 14 XII strajkowały załogi 3 przemyskich zakładów: Fabryka Pras Automatycznych Ponar-Plasomat (Zakład nr 5 Fanina), Zakład Chemii Gospodarczej Pollena-Astra i Fabryka Domów. Protesty udało się opanować w wyniku rozmów, szantaży i demonstracji siły. Przerwy w pracy wyniosły najwyżej kilkanaście godz. W nast. dniach strajk włoski zorganizowano w Spółdzielni Inwalidów Praca i Spółdzielni Niewidomych Star.

14 XII wiceprzew. ZR Południowo-Wschodniego W. Kłyż i członek ZR Krzysztof Prokop, przekonani o tym, że w przemyskich zakładach pracy trwa strajk, udali się do Urzędu Wojewódzkiego, aby podjąć rozmowy z władzami. K. Prokopa wypuszczono z budynku. W. Kłyż został internowany, a nast. aresztowany. 31 XII Sąd Wojewódzki w Przemyślu skazał w trybie doraźnym w pokazowym procesie W. Kłyża i Marka Pudlińskiego (kierował strajkiem w Pollenie-Astrze) na 3 lata pozbawienia wolności za nawoływanie do strajku powszechnego.

Pod koniec XII 1981 powstał tajny ZR Południowo-Wschodniego w składzie: Ryszard Bukowski, Marek Kamiński, Zygmunt Majgier, Stanisław Trybalski, Jan Zrajko (reprezentant „S” Rzemiosła Indywidualnego) i S. Żółkiewicz. Od wiosny konspiracyjny ZR używał nazwy Tymczasowa Komisja Regionalna. Członkom przydzielono stałe zadania: S. Żółkiewicz (opracowywanie strategii działań), M. Kamiński (propaganda i poligrafia), Z. Majgier (kontakty z tajnymi komisjami zakładowymi i kolportaż), R. Bukowski (pomoc dla represjonowanych) J. Zrajko (organizacja zbiórek wśród rzemieślników) i S. Trybalski (transport i opracowanie taktyki działań). TKR nie miała formalnego przew., decyzje

podejmowano kolegialnie, a liderami byli S. Żółkiewicz i M. Kamiński. TKR podlegały 3 podziemne KZ. TKR o swoim powstaniu i formach działalności poinformowała bp. I. Tokarczuka. Ordynariusz przemyski uznał TKR za ZR w konspiracji, obiecał pomoc Kościoła i wyznaczył ks. prałata Stanisława Krzywińskiego jako swojego przedstawiciela. Nawiązano kontakt z sąsiednimi regionami i TKK. TKR działała w 2 kierunkach: organizowanie wszechstronnej pomocy osobom represjonowanym i ich rodzin oraz budowa niezależnego systemu informacji. Najważniejszym podziemnym pismem był biuletyn informacyjny „Nie”. TKR organizowała obchody świąt oraz rocznic narodowych i związkowych. 31 VIII 1982 pod d. siedzibą ZR przy Kamiennym Moście w Przemysłu zgromadziło się ok. 6 tys. osób. MO użyła gazów łzawiących i pałek. Starcia rozprzestrzeniły się na śródmieście Przemysłu. Zatrzymano 34 osoby, które ukarano grzywnami. Pieniądze na zapłacenie kar przekazała TKR z dotacji kościelnych. W nast. l. opozycja w Przemysłu unikała bezpośrednich starć ulicznych.

Diecezjalna Kuria w Przemysłu przekazała TKR pieniądze ZR zdeponowane na wypadek wprowadzenia rozwiązania siłowego. W wyniku działań SB, zostały one przejęte przez władze.

Po zawieszeniu stanu wojennego z działalności konspiracyjnej zrezygnowali R. Bukowski i J. Zrajko; w konspiracji pozostali M. Kamiński, Z. Majgier, S. Trybalski i S. Żółkiewicz. TKR zmieniła nazwę na RKW Regionu Południowo-Wschodniego. RKW kontynuowała model działalności podziemnej wypracowany przez TKR. Wspólnie z OKOR i Wydawnictwem [CDN](#) prowadziła działalność wydawniczą, wydawała podziemne pismo „Busola”. Dzięki kolejarzom przerzucano literaturę religijną i związkową do ZSRR. Starano się tworzyć struktury „S” w konspiracji i szkolić kadry. RKW podlegało 6 tajnych KZ. Szkolenie kadr realizowano m.in. przez działalność Duszpasterstw Ludzi Pracy.

Środki na działalność podziemnego ZR pochodziły ze składek tajnych KZ (2%), z darowizn z kraju (7%), z pomocy zagranicznej (20%), z pomocy kościelnej (71%). Wg szacunkowych danych z 1990 podziemne kierownictwo

Regionu wydało w l. 1982–1988 ponad 2,5 mln zł. Pieniądze przeznaczano na płacenie grzywien, na utrzymanie mieszkań, w których ukrywali się działacze związkowi lub magazynowano sprzęt drukarski, na zapomogi dla osób zwalnianych z pracy, zakup sprzętu, druk i kolportaż wydawnictw. Gospodarką finansami podziemnego ZR i przechowywaniem pieniędzy zajmował się ks. Stanisław Czenczek.

Drugim ośrodkiem podziemia w woj. przemyskim był Jarosław. Powstało tam kilka niezależnych grup, które luźno z sobą współpracowały, np. wymieniano się ulotkami. Po powrocie do Jarosławia K. Ziobry w V 1982 wokół niego skupiła się podziemna opozycja. Miała ona [system](#) trójkowo-piątkowy, jej członkowie znali się tylko w obrębie małej grupy. Tzw. trójki kontaktowały się między sobą przez wybrane osoby. Jarosławska podziemna „S” podpisywała ulotki szeregiem kryptonimów. Niekiedy używano nazwy „S” Jarosław. Pierwsza ulotka pojawiła się w VIII 1982. Zawierała żądania uwolnienia internowanych, zniesienia stanu wojennego, podjęcia przez rząd rozmów z „S” oraz uwolnienia aresztowanych pracowników Huty Szkła. W ulotkach wzywano do podejmowania różnych form protestu, a także do tworzenia podziemnych struktur trójkowych. Ulotki pocz. były produkowane na miejscu prymitywną techniką, późn. sprowadzano je z większych ośrodków opozycyjnych. Podziemna „S” organizowała uroczystości patriotyczne w kościołach. Od VI 1986 jarosławskie podziemie solidarnościowe używało nazwy Terenowa Komisja Wykonawcza „S” Ziemi Jarosławskiej. TKW podjęła próbę wydawania własnego pisma „Azył” (wydano co najmniej 1 numer), której redaktorami byli K. Ziobro i Jadwiga Misiąg. Po wyjeździe K. Ziobry w 1987 do USA kierownictwo podziemnej „S” przejął Ryszard Bugryn. Grupy kolporterskie zw. z podziemną „S” w 2. poł. l. 80. istniały w Przeworsku i Lubaczowie.

W 1988 ujawniła się RKW w Przemyślu. W I 1989 na plebanii przy kościele MBKP w Przemyślu odbyło się spotkanie RKW z przedstawicielami zakładów ws. reaktywowania działalności związkowej. Pierwszy komitet założycielski w woj., podległy RKW w Przemyślu, powstał 27 I 1989 w Kombinacie Hodowli

Zarodowej w Stubnie. 29 I 1989 RKW zwróciła się do wojewody przemyskiego o zwrot lokali, mienia i funduszy skonfiskowanych po 13 XII 1981. 10 II 1981 oficjalnie ogłoszono powstanie TZR w składzie: Zbigniew Bortnik, M. Kamiński, Z. Majgier i S. Trybalski; doradcy S. Żółkiewicz i Andrzej Matusiewicz. RKW w Przemyślu podjęła rozmowy z przedstawicielami jarosławskich zakładów nt. utworzenia wspólnego regionu, obejmującego woj. przemyskie. Pomimo wzajemnej nieufności rozmowy zakończyły się sukcesem. 15 IV 1989 ukonstytuowało się 7-osobowe prezydium RKW (przew. M. Kamiński, wiceprzew. Wiesław Bek z Lubaczowa, Jan Sołek z Przeworska i Andrzej Wyczawski z Jarosławia).

1981–1985 w woj. przemyskim za działalność opozycyjną skazano 22 osoby, amnestionowano 11; 1982–1989 z przyczyn politycznych wyemigrowało 21 osób.

KO woj. przemyskiego utworzono 15 IV 1989. Pierwszym przew. był S. Żółkiewicz, nast. Z. Bortnik. Powołano również komitety lokalne w Jarosławiu, Lubaczowie i Przeworsku. KO wydawał „Biuletyn Wyborczy”. W wyborach 4 VI z list KO posłami zostali Janusz Onyszkiewicz i Tadeusz Trelka, senatorami Jan Musiał i Tadeusz Ulma.

26 I 1990 „S” w woj. przemyskim liczyła 15,7 tys. członków w 136 KZ. 27 I 1990 w sali widowiskowej Zakładów Płyt Pilśniowych w Przemyślu odbył się II WZD, na który przybyło 189 delegatów z 226 uprawnionych. Wybrano ZR (przew. M. Kamińskiego, wiceprzew. Józef Miciak i Franciszek Łuc). Zmieniono nazwę na Region Ziemia Przemyska; wybrano 4 delegatów na II KZD.

1980–1981 „S” w woj. przemyskim była rozpracowywana przez Wydz. IIIA KW MO w Przemyślu w ramach SO krypt. Sanatorium. Podziemna „S” rozpracowywana była przez Wydz. V KW MO/WUSW w ramach SOR krypt. Rewers i Wydz. III KW MO/WUSW w ramach SOR krypt. Powielacz.

Artur Brożyniak

[Region Południowo-Wschodni, Przemyśl, Jarosław, Lubaczów, Przeworsk](#)

[Poprzedni](#)
[Następny](#)

[Zgłoś błąd lub potrzebę uzupełnienia](#)